

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حقوق بین الملل خصوصی به زبان ساده

مؤلفان:

دکتر شاهین مظاهری جبلی (استاد دانشگاه)

دکتر یکتا بهنام رودسری (استاد دانشگاه)

انتشارات چتر دانش

سرشناسه	: مظاهری جبلی، شاهین، ۱۳۷۱ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق بین‌الملل خصوصی به زبان ساده/ تالیف شاهین مظاهری جبلی، یکتا بهنام رودسری.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۷ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۶۳۵-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۲۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: حقوق بین‌الملل خصوصی -- راهنمای آموزشی (عالی) Conflict of laws -- Study and teaching (Higher) حقوق بین‌الملل خصوصی -- آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی) Conflict of laws -- Examinations, questions, etc. (Higher) حقوق بین‌الملل خصوصی -- ایران -- راهنمای آموزشی (عالی) Conflict of laws -- Iran -- Study and teaching (Higher) حقوق بین‌الملل خصوصی -- ایران -- آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی) Conflict of laws-- Iran-- Examinations, questions, etc. (Higher) دانشگاه‌ها و مدارس عالی -- ایران -- آزمون‌ها Universities and colleges --Iran -- Examinations آزمون دوره‌های تحصیلات تکمیلی -- ایران Graduate Record Examination -- Iran
شناسه افزوده	: بهنام رودسری، یکتا، ۱۳۷۰ -
رده بندی کنگره	: K۷۰۴۰
رده بندی دیویی	: ۳۴۰/۹۰۷۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۳۵۷۴۵۴
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا	

نام کتاب	: حقوق بین‌الملل خصوصی به زبان ساده
ناشر	: چتر دانش
مؤلفان	: شاهین مظفری جبلی - یکتا بهنام رودسری
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۴۰۲
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۶۳۵-۱
قیمت	: ۱۸۵۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منبری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی به منصه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

سخن مؤلف

حقوق بین‌الملل خصوصی به‌عنوان یکی از دروس آزمون‌ی مهم برای داوطلبین حقوق به خصوص در گرایش حقوق تجارت بین‌الملل و به‌عنوان یکی از دروس مهم در دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد است که به دلیل گسترده‌بودن و دشواربودن مطالب در اکثر کتب و دسته‌بندی نکردن سیستماتیک و ارائه‌نکردن تست با پاسخ تشریحی، موجب تبدیل‌شدن این درس به یکی از دروس دشوار برای داوطلبین و دانشجویان محترم شده است.

همچنین قابل ذکر است که اثر فوق علاوه بر آنکه می‌تواند منبعی جامع و مؤثر برای دانشجویان و داوطلبین رشته حقوق در مقاطع دکتری، کارشناسی ارشد و کارشناسی باشد، می‌تواند منبعی قابل ارجاع در موضوعات حقوق بین‌الملل خصوصی برای وکلای دادگستری، قضات و سردفتران باشد.

در اثر فوق تلاش شده است تا تمامی مطالب و مباحث حقوق بین‌الملل خصوصی با توجه به کتب مرجعی همچون: دکتر نصیری، دکتر الماسی و دکتر سلجوقی، به صورت طبقه‌بندی و تفکیک شده با متد Correlative (لازم و ملزوم)، همراه با تحلیل مواد مهم قانونی و تست‌های تألیفی با پاسخ‌نامه کاملاً تشریحی به صورت طبقه‌بندی شده در پایان هر فصل و پنج دوره آزمون جامع در پایان کتاب، ارائه شود تا به عنوان مجموعه‌ای کامل از درسنامه و سؤالات تستی، علاوه بر حجم کم موجب سهولت در یادگیری و تثبیت مهمترین و سؤال خیزترین مباحث گردد و دانشجویان و داوطلبین را از هرگونه منبع دیگر در خصوص حقوق بین‌الملل خصوصی بی‌نیاز سازد.

اثر فوق مشمول نه فصل است که هر یک از فصول به پاره‌ای از مهم‌ترین و سؤال خیزترین مباحث حقوق بین‌الملل خصوصی می‌پردازد.

در فصل اول ابتدا شناختی از ماهیت حقوق بین‌الملل خصوصی حاصل می‌شود و در فصل دوم مواد قانونی مرتبط با حقوق بین‌الملل خصوصی در قانون مدنی، قانون تجارت، قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی مدنی و قانون آیین دادرسی کیفری مورد بررسی قرار گرفته است و در ذیل مواد، تحلیل‌های حقوقی ضمیمه شده است. هدف از ارائه این فصل بیان این نکته است که حقوق بین‌الملل خصوصی مربوط به جامعه جهانی است و این حقوق با حقوق داخلی کشورها مرتبط و در بسیاری از موارد تکمیل‌کننده آن است. حقوق داخلی کشور ما از این امر مستثنی نیست. در فصل سوم، مکاتب حقوق بین‌الملل خصوصی در قالب نمودار برای ساده‌سازی و درک بهتر داوطلبین و دانشجویان بیان شده است. هدف از ارائه این فصل تحلیل و بررسی جایگاه حقوق بین‌الملل خصوصی در قرون گذشته و در کشورهای

دیگر است. در فصل چهارم به مبحث مهم تقسیم جغرافیایی اشخاص پرداخته می‌شود و هر یک از مباحث تابعیت و اقامتگاه به‌طور جداگانه و مفصل بررسی شده‌اند. در فصل پنجم به بررسی وضعیت حقوقی بیگانگان در حقوق بین‌الملل خصوصی پرداخته و در فصل ششم که کاربردی‌ترین مبحث حقوق بین‌الملل خصوصی است، ابتدا اصول تعیین‌کننده و حائز اهمیت در تعارض قوانین به شکل نمودار ارائه گردیده و سپس به بررسی و تحلیل تعارض قوانین پرداخته شده. این بحث جزء مطالب سؤال خیز و مهم در حقوق بین‌الملل خصوصی است که در عرصه عملی کاربرد فراوانی خواهد داشت. در فصل هفتم به شناسایی حق و اجرای قانون خارجی پرداخته می‌شود و سپس ارتباط قانون ایران و حقوق بین‌الملل خصوصی بررسی می‌شوند.

در انتهای تمامی فصول مذکور، تست‌های طبقه‌بندی‌شده همراه با پاسخنامه کاملاً تشریحی بیان شده است. در فصل نهم مجموعه‌ای از تست‌ها در قالب پنج دوره آزمون جامع به همراه پاسخنامه تشریحی ارائه شده است که سنجش جدی برای داوطلبین و دانشجویان پس از پایان مطالعه خواهد بود.

امید است تا اثر فوق که نتیجه سال‌ها تدریس اینجانب شاهین مظاهری جبلی (مدرس دانشگاه و طراح سؤال) و سرکار خانم یکتا بهنام رودسری (مدرس دانشگاه) بوده و تألیف و تدوین گردیده است، گامی مؤثر در جهت سهولت در پیشبرد اهداف داوطلبین و دانشجویان حقوق و حقوق‌دانان باشد.

دانشجویان و داوطلبین ارجمند می‌توانند نظرات و پیشنهادات خود را به آدرس ایمیل Dr.shmazaheri@gmail.com ارسال نمایند.

دکتر شاهین مظاهری جبلی - دکتر یکتا بهنام رودسری

اردیبهشت ماه یک‌هزار و سیصد و نود و هشت

تقدیم به تمامی استادان
جامعه حقوقی ایران

فهرست تفصیلی

فصل اول: مقدمه ای بر حقوق بین الملل خصوصی.....	۱۵
۱-۱- تعریف و هدف.....	۱۷
۱-۱-۱- تعریف.....	۱۷
۱-۱-۲- هدف.....	۱۸
۲-۱- فواید عملی و علمی.....	۱۸
۱-۲-۱- فواید عملی.....	۱۸
۲-۲-۱- فواید علمی.....	۱۹
۳-۱- منابع و قواعد.....	۲۰
۱-۳-۱- منابع داخلی.....	۲۰
۱-۱-۳-۱- قانون.....	۲۰
۲-۳-۱- رویه قضایی.....	۲۱
۲-۳-۱- منابع بین المللی.....	۲۱
۱-۲-۳-۱- عهدنامه ها.....	۲۱
۲-۲-۳-۱- عرف بین المللی.....	۲۲
۳-۲-۳-۱- دکترین.....	۲۳
۴-۱- تست های طبقه بندی شده فصل اول.....	۲۴
۵-۱- پاسخنامه تشریحی تست های طبقه بندی شده فصل اول.....	۲۷
فصل دوم: تفاوت حقوق بین الملل خصوصی با حقوق داخلی.....	۲۹
۱-۲- تفاوت حقوق بین الملل خصوصی با حقوق داخلی.....	۳۱
۲-۲- تحلیل مواد مرتبط با حقوق بین الملل خصوصی در قانون مدنی.....	۳۳
۳-۲- تحلیل مواد مرتبط با حقوق بین الملل خصوصی در قانون تجارت.....	۴۸
۴-۲- تحلیل مواد مرتبط با حقوق بین الملل خصوصی در قانون آیین دادرسی مدنی.....	۵۱
۵-۲- تحلیل مواد مرتبط با حقوق بین الملل خصوصی در قانون مجازات اسلامی.....	۵۴
۶-۲- تحلیل مواد مرتبط با حقوق بین الملل خصوصی در قانون آیین دادرسی کیفری.....	۵۸
۷-۲- تست های طبقه بندی شده فصل دوم.....	۵۹
۸-۲- پاسخنامه تشریحی تست های طبقه بندی شده فصل دوم.....	۶۱

فصل سوم: مکاتب حقوق بین الملل خصوصی..... ۶۳

- ۳-۱- دوره قدیم ۶۵
- ۳-۱-۱- مکتب ایتالیایی یا شارحین (قرن ۱۳ و ۱۴ میلادی)..... ۶۵
- ۳-۱-۲- مکتب فرانسوی ۶۶
- ۳-۱-۳- مکتب هلندی (قرن ۱۷) ۶۷
- ۳-۲- دوره جدید ۶۸
- ۳-۲-۱- مکتب آلمانی (قرن ۱۹)..... ۶۸
- ۳-۲-۲- مکتب انگلیسی - آمریکایی ۶۹
- ۳-۲-۳- مکتب جدید ایتالیایی (مکتب منچینی)..... ۶۹
- ۳-۲-۴- مکتب‌های جدید فرانسوی ۷۰
- ۳-۲-۴-۱- مکتب جدید فرانسه قبل از جنگ جهانی اول ۷۱
- ۳-۲-۴-۲- مکتب جدید فرانسه بعد از جنگ جهانی اول ۷۱
- ۳-۳- تست‌های طبقه‌بندی شده فصل سوم ۷۳
- ۳-۴- پاسخنامه تشریحی تست‌های طبقه‌بندی شده فصل سوم..... ۷۵

فصل چهارم: تقسیم جغرافیایی اشخاص ۷۷

- ۴-۱- تابعیت ۷۹
- ۴-۱-۱- تعریف ۷۹
- ۴-۱-۲- اصول ۸۰
- ۴-۱-۳- سیستم‌های تابعیت ۸۱
- ۴-۱-۳-۱- اصلی ۸۱
- ۴-۱-۳-۱-۱- سیستم خون ۸۲
- ۴-۱-۳-۱-۱-۱- اشکالات سیستم خون ۸۲
- ۴-۱-۳-۱-۲- مزایای سیستم خون ۸۳
- ۴-۱-۳-۱-۲- سیستم خاک یا تمامیت ارضی ۸۳
- ۴-۱-۳-۱-۲-۱- مزایای سیستم خاک ۸۳
- ۴-۱-۳-۱-۲- فرعی ۸۴
- ۴-۱-۳-۱-۲- اکتسابی ۸۴
- ۴-۱-۴- تابعیت مضاعف..... ۸۶

- ۸۶-۱-۴-۱-۴-۱-۴..... علل بوجود آمدن تابعیت مضاعف.....
- ۸۷-۱-۴-۲-۴-۱-۲..... جلوگیری از تابعیت مضاعف.....
- ۸۸-۱-۴-۵-۱-۴..... پذیرش و اعطای تابعیت ایران .....
- ۸۹-۱-۴-۱-۵-۱-۴..... شرایط دارا بودن حق .....
- ۸۹-۱-۴-۱-۱-۵-۱-۴..... شرط اقامت.....
- ۸۹-۱-۴-۲-۱-۵-۱-۴..... شرط لیاقت .....
- ۹۰-۱-۴-۳-۱-۵-۱-۴..... شرط مکنت.....
- ۹۰-۱-۴-۲-۵-۱-۴..... شرایط اعمال حق .....
- ۹۰-۱-۴-۶-۱-۴..... تغییر تابعیت .....
- ۹۰-۱-۴-۱-۶-۱-۴..... تغییر ارادی .....
- ۹۱-۱-۴-۱-۱-۶-۱-۴..... شرط از لحاظ کمیت .....
- ۹۱-۱-۴-۲-۱-۶-۱-۴..... شرط زمان .....
- ۹۱-۱-۴-۳-۱-۶-۱-۴..... شرط انجام تعهدات شخصی .....
- ۹۲-۱-۴-۲-۶-۱-۴..... تغییر غیر ارادی .....
- ۹۲-۱-۴-۳-۶-۱-۴..... تغییر در اثر ازدواج .....
- ۹۳-۱-۴-۷-۱-۴..... رد تابعیت .....
- ۹۳-۱-۴-۸-۱-۴..... بازگشت به تابعیت.....
- ۹۳-۱-۴-۱-۸-۱-۴..... شرایط بازگشت به تابعیت ایران.....
- ۹۳-۱-۴-۹-۱-۴..... تقلب نسبت به قانون تابعیت .....
- ۹۴-۱-۴-۱-۹-۱-۴..... مبانی حقوقی تقلب نسبت به قانون .....
- ۹۶-۲-۴-۲-۴-۱-۴..... اقامتگاه.....
- ۹۶-۱-۲-۴-۱-۲-۴..... مفهوم و مبانی .....
- ۹۷-۲-۲-۴-۲-۲-۴..... اصول .....
- ۹۷-۱-۲-۲-۴-۱-۲-۲-۴..... اصل لزوم اقامتگاه.....
- ۹۸-۲-۲-۴-۲-۲-۴..... اصل وحدت اقامتگاه.....
- ۹۸-۳-۲-۲-۴-۱-۲-۲-۴..... اصل اختیاری بودن اقامتگاه .....
- ۹۹-۳-۲-۴-۳-۲-۴..... فواید عملی .....
- ۹۹-۱-۳-۲-۴-۱-۳-۲-۴..... از نظر احوال شخصیه .....
- ۹۹-۲-۳-۲-۴-۲-۳-۲-۴..... از نظر تعیین صلاحیت دادگاهها.....

- ۹۹-۳-۲-۴- از نظر تعیین صلاحیت‌دار.....
- ۱۰۰-۴-۳-۲-۴- از نظر انجام برخی تعهدات یا تمتع از بعضی حقوق.....
- ۱۰۰-۴-۲-۴- اقامتگاه در حقوق بین‌الملل خصوصی .....
- ۱۰۱-۵-۲-۴- رویکرد قانونگذار ایران در خصوص اقامتگاه .....
- ۱۰۲-۶-۲-۴- تعیین اقامتگاه اشخاص حقیقی و حقوقی.....
- ۱۰۲-۱-۶-۲-۴- اقامتگاه اشخاص حقیقی .....
- ۱۰۲-۱-۱-۶-۲-۴- اقامتگاه اختیاری.....
- ۱۰۲-۲-۱-۶-۲-۴- اقامتگاه اجباری .....
- ۱۰۳-۱-۲-۱-۶-۲-۴- اقامتگاه زن شوهردار.....
- ۱۰۳-۲-۲-۱-۶-۲-۴- اقامتگاه صغار و محجورین.....
- ۱۰۴-۳-۲-۱-۶-۲-۴- اقامتگاه مأمورین دولت و افراد نظامی.....
- ۱۰۴-۴-۲-۱-۶-۲-۴- اقامتگاه خدمه .....
- ۱۰۴-۵-۲-۱-۶-۲-۴- اقامتگاه قراردادی یا خاص.....
- ۱۰۵-۲-۶-۲-۴- اقامتگاه اشخاص حقوقی .....
- ۱۰۶-۱-۲-۶-۲-۴- اقامتگاه شرکت‌های تجاری .....
- ۱۰۷-۳-۴- تست‌های طبقه‌بندی‌شده فصل چهارم.....
- ۱۱۰-۴-۴- پاسخنانه تشریحی تست‌های طبقه‌بندی‌شده فصل چهارم.....

فصل پنجم: وضع بیگانگان ۱۱۳

- ۱۱۵-۱-۵- وضعیت حقوقی اشخاص حقیقی بیگانه در ایران.....
- ۱۱۵-۱-۱-۵- تعریف بیگانه .....
- ۱۱۶-۲-۱-۵- حقوق بیگانگان در ایران .....
- ۱۱۶-۱-۲-۱-۵- رعایت احوال شخصیه.....
- ۱۱۶-۱-۱-۲-۱-۵- اهلیت.....
- ۱۱۷-۲-۱-۲-۱-۵- نکاح، فسخ نکاح.....
- ۱۱۷-۳-۱-۲-۱-۵- طلاق .....
- ۱۱۸-۴-۱-۲-۱-۵- قرابت و نسب.....
- ۱۱۸-۵-۱-۲-۱-۵- حقوق ارثیه .....
- ۱۱۹-۲-۲-۱-۵- آزادی ورود، اقامت و خروج.....

- ۱۱۹.....۵-۱-۲-۳- تملک اموال.....
- ۱۲۰.....۵-۲- وضعیت حقوقی اشخاص حقوقی بیگانه در ایران.....
- ۱۲۰.....۵-۲-۱- نام.....
- ۱۲۱.....۵-۲-۲- اقامتگاه.....
- ۱۲۲.....۵-۲-۳- اهلیت تمتع و استیفاء.....
- ۱۲۲.....۵-۲-۳-۱- اهلیت تمتع.....
- ۱۲۳.....۵-۲-۳-۲- اهلیت استیفاء.....
- ۱۲۴.....۵-۲-۴- مسئولیت مدنی.....
- ۱۲۴.....۵-۲-۴-۱- مسئولیت مدنی اشخاص حقوقی حقوق عمومی.....
- ۱۲۴.....۵-۲-۴-۲- مسئولیت مدنی اشخاص حقوقی حقوق خصوصی.....
- ۱۲۵.....۵-۲-۵- مسئولیت کیفری.....
- ۱۲۵.....۵-۳- شناسایی اشخاص حقوقی.....
- ۱۲۵.....۵-۳-۱- وجود فرضی یا مجازی.....
- ۱۲۶.....۵-۳-۲- وجود حقیقی.....
- ۱۲۷.....۵-۴- حقوق شرکت‌های خارجی.....
- ۱۲۹.....۵-۵- حقوق شرکت‌های خارجی در ایران.....
- ۱۳۰.....۵-۶- تست‌های طبقه‌بندی شده فصل پنجم.....
- ۱۳۳.....۵-۷- پاسخنامه تشریحی تست‌های طبقه‌بندی شده فصل پنجم.....

فصل ششم: تعارضات و صلاحیت‌ها..... ۱۳۵

- ۱۳۷.....۶-۱- اصول تعیین کننده در تعارض قوانین.....
- ۱۳۸.....۶-۱-۱- اصطلاحات تعارض قوانین.....
- ۱۳۸.....۶-۱-۱-۱- صلاحیت قانونگذاری و صلاحیت قضایی.....
- ۱۳۸.....۶-۱-۱-۲- قواعد حل تعارض و قواعد مادی.....
- ۱۳۹.....۶-۱-۱-۳- دسته‌های ارتباط و توصیف.....
- ۱۳۹.....۶-۱-۱-۴- قوانین درون مرزی و قوانین برون مرزی.....
- ۱۳۹.....۶-۱-۱-۵- قوانین شخصی و قوانین عینی یا ذاتی.....
- ۱۴۰.....۶-۱-۱-۶- قوانین دیگر.....
- ۱۴۱.....۶-۲- تعارضات قوانین.....

- ۱۴۲-۱-۲-۶- تشخیص صلاحیت از لحاظ قانون .....
- ۱۴۳-۲-۲-۶- تشخیص صلاحیت از لحاظ مقامات رسمی .....
- ۱۴۳-۳-۲-۶- تشخیص صلاحیت از لحاظ دادگاه .....
- ۱۴۳-۳-۶- استثنائات وارد بر قاعده اعمال قانون ملی .....
- ۱۴۵-۴-۶- قانون حاکم بر تعیین تابعیت .....
- ۱۴۶-۵-۶- قانون حاکم بر اموال .....
- ۱۴۶-۶-۶- مسائل مهم تعارضات قوانین .....
- ۱۴۷-۱-۶-۶- مفهوم تعارض قوانین .....
- ۱۴۸-۲-۶-۶- عوامل پیدایش تعارض قوانین .....
- ۱۴۸-۱-۲-۶-۶- توسعه روابط و مبادلات بین‌المللی .....
- ۱۴۸-۲-۲-۶-۶- اغماض قانونگذار ملی و امکان اجرای قانون خارجی .....
- ۱۴۸-۳-۲-۶-۶- وجود تفاوت بین قوانین داخلی کشورها .....
- ۱۴۹-۳-۶-۶- روش‌های حل تعارض .....
- ۱۴۹-۱-۳-۶-۶- روش اصولی یا جزمی .....
- ۱۵۰-۲-۳-۶-۶- روش حقوقی .....
- ۱۵۰-۴-۶-۶- انواع تعارض .....
- ۱۵۰-۱-۴-۶-۶- تعارض صریح .....
- ۱۵۱-۲-۴-۶-۶- تعارض مخفی .....
- ۱۵۲-۳-۴-۶-۶- تعارض قوانین و تعارض دادگاه‌ها .....
- ۱۵۳-۱-۳-۴-۶-۶- وجوه اشتراک .....
- ۱۵۳-۲-۳-۴-۶-۶- وجوه افتراق .....
- ۱۵۴-۵-۶-۶- قوانین درون‌مرزی و برون‌مرزی .....
- ۱۵۵-۶-۶-۶- قوانین شخصی و ذاتی .....
- ۱۵۵-۷-۶-۶- رابطه بین سیستم‌های حل تعارض .....
- ۱۵۵-۱-۷-۶-۶- توصیف‌ها .....
- ۱۵۶-۱-۱-۷-۶-۶- ارکان توصیف .....
- ۱۵۷-۸-۶-۶- احاله .....
- ۱۵۸-۹-۶-۶- دسته‌های ارتباط .....
- ۱۵۸-۱۰-۶-۶- موانع اجرای قانون خارجی .....

- ۱۵۹-۶-۱۰-۱- نظم عمومی ۱۵۹
- ۱۵۹-۶-۱۰-۲- تقلب نسبت به قانون ۱۵۹
- ۱۶۰-۶-۱۱- رابطه بین قاعدهٔ جلوگیری از تقلب و قاعدهٔ نظم عمومی ۱۶۰
- ۱۶۰-۶-۱۲- تعارض قوانین در زمان و مکان ۱۶۰
- ۱۶۰-۶-۱۲-۱- تعارض قوانین در زمان ۱۶۰
- ۱۶۱-۶-۱۲-۲- تعارض قوانین در مکان ۱۶۱
- ۱۶۳-۶-۷- تست‌های طبقه‌بندی شده فصل ششم ۱۶۳
- ۱۶۵-۶-۸- پاسخنامه تشریحی تست‌های طبقه‌بندی شده فصل ششم ۱۶۵

فصل هفتم: شناسایی حق و اجرای قانون خارجی ۱۶۷

- ۱۶۹-۷-۱- شرایط تأثیر حق ۱۶۹
- ۱۷۰-۷-۲- حدود تأثیر حق ۱۷۰
- ۱۷۰-۷-۱-۲- حدودی که به وسیله قانون خارجی معین می‌شود ۱۷۰
- ۱۷۰-۷-۲-۲- حدودی که به وسیله قانون ایران (مقر) معین می‌شود ۱۷۰
- ۱۷۱-۷-۳- لزوم اجرای قانون خارجی ۱۷۱
- ۱۷۱-۷-۳-۱- نظریه انگلیسی - آمریکایی ۱۷۱
- ۱۷۲-۷-۳-۲- نظریه ایتالیایی ۱۷۲
- ۱۷۲-۷-۳-۳- نظریه فرانسوی ۱۷۲
- ۱۷۲-۷-۴- موانع شناسایی و اجرای حق ۱۷۲
- ۱۷۲-۷-۴-۱- نظم عمومی ۱۷۲
- ۱۷۳-۷-۴-۲- تقلب نسبت به قانون ۱۷۳
- ۱۷۳-۷-۴-۳- رابطه بین قاعدهٔ جلوگیری از تقلب و قاعدهٔ نظم عمومی ۱۷۳
- ۱۷۵-۷-۵- تست‌های طبقه‌بندی شده فصل هفتم ۱۷۵
- ۱۷۸-۷-۶- پاسخنامه تشریحی تست‌های طبقه‌بندی شده فصل هفتم ۱۷۸

فصل هشتم: قانون ایران و حقوق بین الملل خصوصی ۱۸۱

- ۱۸۳-۸-۱- اسناد و قراردادها ۱۸۳
- ۱۸۳-۸-۱-۱- قانون حاکم بر قراردادها ۱۸۳
- ۱۸۳-۸-۱-۱-۱- اصل حاکمیت اراده ۱۸۳
- ۱۸۵-۸-۱-۱-۲- امارات مشخص تعیین قانون صلاحیت‌دار ۱۸۵

- ۱۸۶-۱-۳-۸- قانون حاکم بر قرارداد در حقوق ایران ۱۸۶
- ۱۸۶-۲-۸- قانون مدنی ایران در خصوص حقوق بین‌الملل خصوصی ۱۸۶
- ۱۸۷-۳-۸- شکل و اعتبار اسناد تجاری و قانون حاکم بر آنها ۱۸۷
- ۱۸۷-۱-۳-۸- قوانین حاکم بر اسناد تجاری ۱۸۷
- ۱۸۷-۱-۳-۸- قوانین داخلی ۱۸۷
- ۱۸۸-۲-۱-۳-۸- قوانین بین‌المللی ۱۸۸
- ۱۸۸-۲-۳-۸- قانون حاکم بر شکل اسناد تجاری ۱۸۸
- ۱۹۰-۳-۳-۸- قانون حاکم بر اعتبار اسناد تجاری ۱۹۰
- ۱۹۱-۴-۳-۸- قانون حاکم بر تعهدات اسناد تجاری ۱۹۱
- ۱۹۱-۵-۳-۸- قانون حاکم بر صدور اسناد تجاری ۱۹۱
- ۱۹۳-۴-۸- تست‌های طبقه‌بندی شده فصل هشتم ۱۹۳
- ۱۹۶-۵-۸- پاسخنامه تشریحی تست‌های طبقه‌بندی شده فصل هشتم ۱۹۶

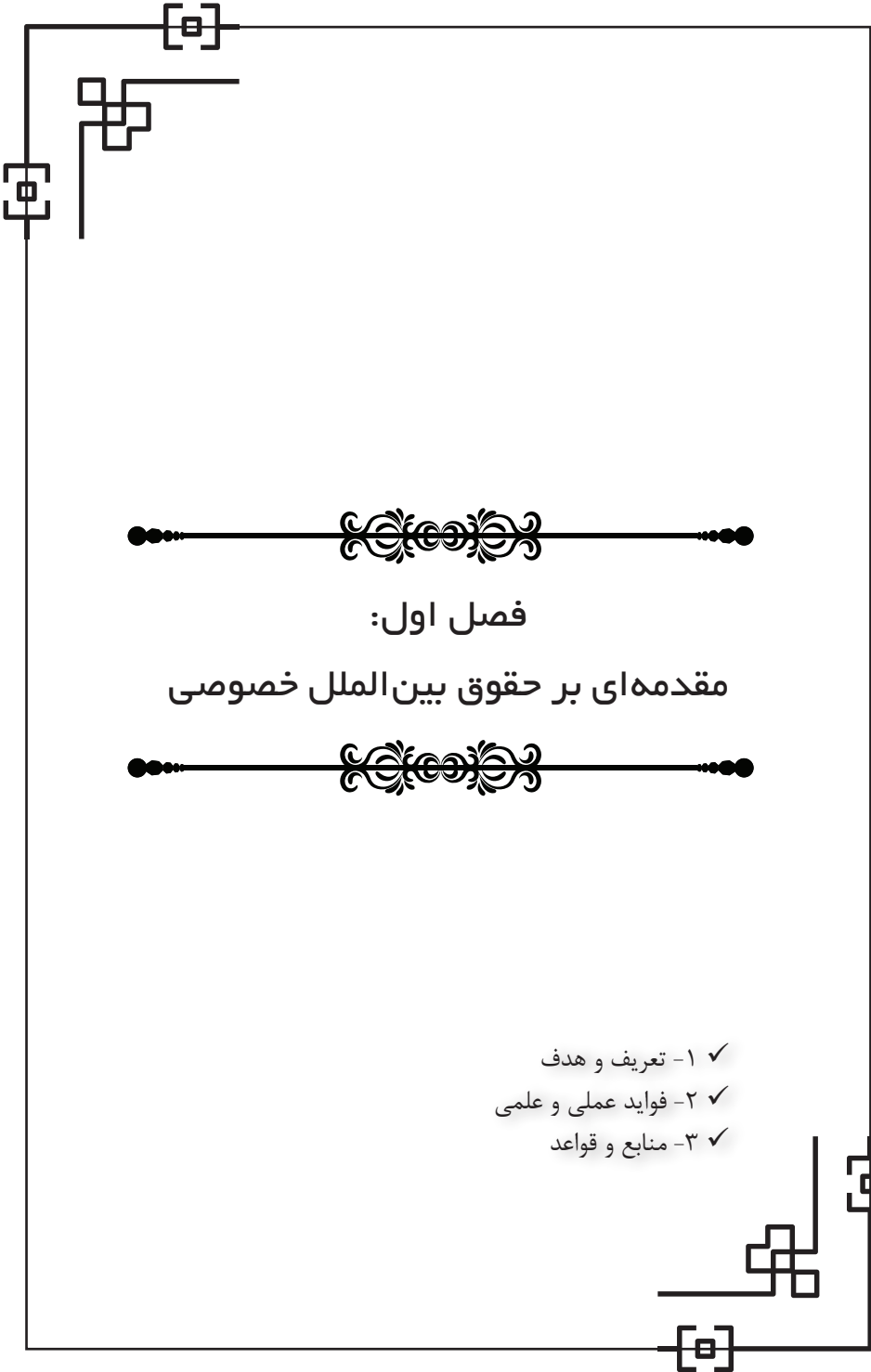
فصل نهم: آزمون‌های آزمایشی جامع همراه با پاسخنامه ۱۹۹

- آزمون آزمایشی جامع (۱) ۲۰۱
- پاسخنامه تشریحی آزمون آزمایشی جامع (۱) ۲۰۴
- آزمون آزمایشی جامع (۲) ۲۰۶
- پاسخنامه تشریحی آزمون آزمایشی جامع (۲) ۲۰۸
- آزمون آزمایشی جامع (۳) ۲۱۰
- پاسخنامه تشریحی آزمون آزمایشی جامع (۳) ۲۱۲
- آزمون آزمایشی جامع (۴) ۲۱۴
- پاسخنامه تشریحی آزمون آزمایشی جامع (۴) ۲۱۷
- آزمون آزمایشی جامع (۵) ۲۱۹
- پاسخنامه تشریحی آزمون آزمایشی جامع (۵) ۲۲۲

منابع ۲۲۴

نمایه مواد قانونی ۲۲۵

ترمیم‌ولوژی حقوق بین‌الملل خصوصی ۲۲۶

فصل اول:

مقدمه‌ای بر حقوق بین‌الملل خصوصی

- ✓ ۱- تعریف و هدف
- ✓ ۲- فواید عملی و علمی
- ✓ ۳- منابع و قواعد

۱-۱- تعریف و هدف

۱-۱-۱- تعریف

امروزه با توجه به پیشرفت‌های تکنولوژی و گسترش ارتباطات جهانی جوامع نیازمند به آگاهی‌یافتن از حقوقی هستند که بتواند بر این روابط نظارت و کنترل داشته باشد. این زندگی بین‌المللی صورت خاصی از زندگی داخلی است که خود نیازمند به انتظام حقوقی متفاوتی است و در واقع حقوق بین‌الملل خصوصی برای تأمین همین منظور، یعنی برای تنظیم حقوقی که از این دادوستد جهانی حاصل می‌شود به وجود آمده است؛ بنابراین حقوق بین‌الملل خصوصی را می‌توان چنین تعریف کرد:

حقوق بین‌الملل خصوصی عبارت است از رشته‌ای از علم حقوق که از روابط افراد در زندگی بین‌المللی بحث می‌کند.

ذکر قید «روابط افراد» در تعریف، برای افتراق آن را با حقوق بین‌الملل عمومی آشکار می‌سازد؛ زیرا حقوق بین‌الملل از قواعدی گفت‌وگو می‌کند که در روابط دولت‌ها با یکدیگر یا با مؤسسات بین‌المللی در زندگی جهانی حکم‌فرماست.

بنابراین به‌طور کلی موانعی که در روابط بین‌المللی اشخاص پیدا می‌شود ناشی از مسئله یا پدیده مرز است؛ به این معنی که در دو طرف یک مرز کشورهایی مستقل یافت می‌شوند که طرز تفکر حقوقی خاص و قوانین و تشکیلات قضایی مخصوص به خود دارند و برای اینکه روابط حقوقی بین اشخاصی که در طرفین این مرزها قرار گرفته‌اند، امکان‌پذیر باشد بایستی یک رشته مفصل‌ها یا پل‌هایی ساخت و وسایلی اتخاذ کرد. در حقیقت حقوق بین‌الملل خصوصی فنی است که این وسایل را به ما می‌آموزد. بنابراین هر زمان که پدیده مرز در روابط حقوقی افراد ظاهر می‌شود، ضمناً یک مسئله حقوق بین‌الملل خصوصی هم مطرح می‌گردد.

۱-۱-۲- هدف

هدف حقوق بین‌الملل خصوصی ایجاد قواعد کاربردی جهت استفاد از آن برای حل بسیاری از مسائل و مشکلات موجود در عرصه بین‌المللی و جهانی است. بنابراین با توجه به توسعه روزافزون روابط بین‌المللی که این روابط از یک طرف شامل روابط بین دولت‌ها با یکدیگر که موضوع حقوق بین‌الملل عمومی است و از طرف دیگر روابط بین دولت‌ها با افراد در زندگی بین‌المللی که موضوع حقوق بین‌الملل خصوصی است که باعث گردیده تا حقوق بین‌الملل نیز توسعه یابد. توسعه روابط بین‌المللی چه در زمینه حقوق بین‌الملل عمومی و چه در زمینه حقوق بین‌الملل خصوصی نیاز به تصویب و تنظیم قواعد و مقرراتی دارد که با توسعه و پیشرفت این روابط هم‌خوانی و سازگاری داشته و مبتنی بر نیازهای جوامع باشد.

به همین دلیل حقوق بین‌الملل خصوصی با ارائه راهکارها، اصول و قواعد مشخصی در جهت برطرف کردن مشکلات و تعارضات موجود در روابط بین‌المللی اشخاص گامی بلند برداشته است.

۱-۲- فواید عملی و علمی

۱-۲-۱- فواید عملی

فواید عملی این علم زیاد است؛ زیرا در هیچ عصری از اعصار روابط بین‌المللی به این اندازه وسیع نبوده است و در واقع می‌توان گفت که تسهیلات وسایل حمل‌ونقل، توسعه شدید تقسیم اقتصادی کار، تخصص بعضی از کشورها در پاره‌ای از رشته‌های صنعتی و خلاصه یک سلسله اوضاع و احوال موجب این همه پیشرفت شده است و امروزه ملاحظه می‌کنیم که بر اثر جابه‌جاشدن اشیاء، اشخاص افکار و عقاید از کشوری به کشور دیگر مسائل بین‌المللی بی‌شماری مطرح می‌شود. هرگونه نقل‌وانتقال کالا از کشوری به کشور دیگر یک مسئله بین‌المللی را در روابط افراد مطرح می‌سازد.

کالاهایی که از کشوری به کشور دیگر آورده می‌شود، خود مستلزم قراردادی است؛ مثلاً یک صنعتگر ایرانی کالایی از یک کشور خارجی می‌خرد باید بین فروشنده و خریدار قراردادی منعقد شود. آن وقت این مسئله مطرح می‌شود که قوانین کدام‌یک از کشورها (کشور متبوع خریدار، کشور متبوع فروشنده و یا کشور محلی که احیاناً قرارداد در آنجا منعقد شده است) بایستی بر این قرارداد حکومت کند؟ پاسخ این موضوع را حقوق بین‌الملل خصوصی می‌دهد.

جابه‌جاشدن اشخاص، غزیمت از کشوری و اقامت در کشور دیگر، مسائل بین‌المللی مربوط به اشخاص را مطرح می‌کند و در این زمینه موضوع مهاجرت و مسئله جهانگردی قابل توجه است. امروزه مخصوصاً با وضع جدید رادیوفونی و تلویزیون، افکار مصنفین، مخترعین، علما، موسیقی‌دانان و دیگر هنرمندان با سرعت فوق‌العاده زیاد از کشوری به کشور دیگر سیر می‌کند و

اغلب این مسئله بین المللی مطرح می شود که این مالکیت های معنوی را تا چه حدودی می توان حمایت کرد.

۱-۲-۲- فواید علمی

از نظر پرورش علمی، فواید حقوق بین الملل خصوصی مربوط است به:

الف. تازگی موضوعات آن: در حقوق بین الملل خصوصی مسائل حقوقی تازه ای مطرح و بحث می شود؛ زیرا این رشته از علم حقوق مستقل و دارای قواعد و احکام مخصوص به خود است. منظور این است که حقوق بین الملل خصوصی از امتزاج شعب دیگر حقوق به وجود نیامده و دنباله انتظامات حقوقی دیگر نیست و باید جداگانه آن را فرا گرفت تا به مسائل دقیق و موضوعات تازه آن واقف شد.

ب. فن اختصاصی بودن: حقوق بین الملل خصوصی فن خاص تطبیق و انطباق است. شما با فراگرفتن این رشته از حقوق تأسیسات حقوق داخلی خود را از لحاظ تشابه و افتراقی که با تأسیسات حقوق خارجی دارد، مطالعه می کنید و آنها را با یکدیگر تطبیق می دهید این تطبیق و انطباق متضمن یک ورزش فکری است و شما را حقوق دان می کند. فرض کنید یک صنعتگر ایرانی برای به کار انداختن کارخانه خود احتیاج به مواد اولیه دارد که در کشور یافت نمی شود؛ مثلاً باید از خارج زغال سنگ وارد کند و برای این منظور با یک کمپانی خارجی فروشنده زغال سنگ قرارداد منعقد می کند. فاصله بین معدن زغال سنگ و کارخانه مذکور مرز است و در دو طرف مرز دولت های مستقل با حاکمیت های متساوی الاحترام یافت می شود که طرز تفکر حقوقی خاص و قوانین مخصوص به خود را دارند. همان طور که قوانین مملکت محل وقوع معدن در ایران به نفسه قدرت اجرایی ندارد، قوانین ایران هم نمی تواند نسبت به کالایی که در خارج از مرز واقع شده است به طور مطلق حکومت کند در اینجا است که فن تطبیق و انطباق پیش می آید و «حقوق بین الملل خصوصی» فنی خاص می شود.

ج. بهتر فهمیدن سایر رشته های حقوق: حقوق بین الملل خصوصی ما را به تعمق بیشتری درباره تأسیسات حقوق داخلی و ادار می کند. در حقوق مدنی غالباً راجع به حقیقت قضایی یک موضوع مفصلاً بحث شده است. نظریات مختلف و همچنین دلایل له و علیه هر عقیده هم ذکر می شود؛ ولیکن در آخر کار نظر قطعی و جزمی اتخاذ نمی شود. مثلاً راجع به حقی که بستانکاران برای ابطال معاملات بدهکار خود که به زیان آنها اقدام کرده است دارا هستند^۱ نظریات متفاوت اظهار می شود، از جمله گروهی این حق را ضمانت اجرای یک تقصیر مدنی می دانند؛ ولی منجزاً نمی گویند که آیا این یک تقصیر قراردادی است یا یک تقصیر جرمی. این تفکیک در حقوق

بین‌الملل خصوصی اهمیت زیادی دارد. در این جا باید منجزاً اظهار عقیده کرد؛ زیرا بر حسب اینکه موضوع ضمانت اجرای یک تقصیر قراردادی یا یک تقصیر جرمی باشد، قانونی که صلاحیت حکومت بر آن را دارد متفاوت می‌شود.

د. در روابط بین‌المللی هر دولتی باید امکانات را در نظر بگیرد و آن را به‌موقع اجرا در آورد: حقوق بین‌الملل خصوصی بر روی قاعدهٔ ممکن و غیرممکن پایه‌گذاری شده است؛ زیرا عموماً با حاکمیت‌های متساوی یعنی قوای سیاسی و حقوقی مساوی سروکار دارد و دولت‌ها هیچ‌گونه الزامی ندارند که به قوانین کشورهای دیگر در قلمرو خود به‌طور مطلق اجازهٔ اجرا دهند، آنها حق و ناحق را تا حدودی که امکانات اجازه می‌دهد در نظر می‌گیرند و به‌عبارت دیگر در تعارض قوانین دولت‌ها آنچه را که بر حسب تاریخ، مذهب، تمدن، آمال و آرزوهایشان ممکن می‌دانند به آن عمل و توجه می‌کنند.

۱-۳-۳- قواعد

حقوق بین‌الملل خصوصی از جمله حقوق موضوعه است و همان‌طوری که مقررات حقوق داخلی وضع و به مرحله اجرا می‌رسد قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی را قوهٔ حاکمه هر دولتی مستقلاً تعیین می‌کند و به موقع اجرا در می‌آورد، اما چون اجرای این قواعد خواه‌ناخواه برخورد با سایر حاکمیت‌ها را دارد دولت‌ها اغلب ناگزیرند که یا با توافق صریح و عقد قراردادهای سیاسی یا با توافق ضمنی و ایجاد عرف بین‌المللی مسائل مربوط به حقوق اتباع خود را تنظیم و تعیین کنند؛ بنابراین حقوق بین‌الملل خصوصی هم از منابع داخلی و هم از منابع بین‌المللی سرچشمه می‌گیرد.

۱-۳-۱- منابع داخلی

۱-۳-۱-۱- قانون

منظور قانون کشوری است که قضیه در آنجا مطرح شده و مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. بدیهی است که دادگاه این کشور قواعد و احکامی را که قانونگذار همان کشور تجویز کرده به موقع اجرا خواهد گذاشت. مثلاً دادگاه ایرانی در هر مورد از مسائل حقوق بین‌الملل خصوصی که نزد او مطرح می‌شود خواه راجع به تابعیت خواه مربوط به وضع اتباع بیگانه و خواه مربوط به تعارض قوانین باشد، قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی را که قانون ایران اجازه داده است باید اعمال کند. در حقوق ایران مقررات نسبتاً جامعی راجع به مسائل حقوق بین‌الملل خصوصی وجود دارد که از جمله مواد ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹ مقدمه قانون مدنی و مواد ۹۶۱ تا ۹۹۰ قانون مدنی را می‌توان ذکر کرد.

۱-۳-۱-۲ رویه قضایی

رویه قضایی یا آرای محاکم نیز در تشکیل و ایجاد حقوق بین الملل خصوصی نقش نسبتاً مهمی را دارا هستند چه اغلب مسائل مربوط به این رشته در اثر اختلافات حاصله برای رسیدگی و تعیین تکلیف قطعی به محاکم مراجعه می‌گردد که در رأس آنها دیوان عالی کشور قرار گرفته است. دیوان عالی کشور راجع به اعمال قواعد حقوق بین الملل خصوصی نظارت کامل دارد و بنابراین آرای محاکم و مخصوصاً آرای دیوان عالی کشور یکی از منابع مهم حقوق بین الملل خصوصی به شمار می‌آید و رویه قضایی یا عرف ملی حقوق بین الملل خصوصی را ایجاد می‌کند. هر کشوری راجع به حل مسائل حقوق بین الملل خصوصی قواعد عرفی یا مقررات قانونی مخصوص به خود دارد که در نتیجه پاره‌ای از اوقات مخصوصاً در مورد تعارض قوانین تداخل مقررات قانونی و یا عرف‌های ملی حقوق بین الملل خصوصی وضع دشواری را ایجاد می‌کند و بدین طریق تعارض ساده بین قوانین داخلی به تعارض پیچیده بین سیستم‌های ملی حل تعارض مبدل می‌شود.

مثلاً اگر بین زن و شوهر فرانسوی که در ایران اقامت دارند دعوی طلاق مطرح باشد در این مورد میان قانون فرانسه و قانون ایران تعارض رخ می‌دهد که در فصول آینده مفصلاً توضیح داده خواهد شد.

در مورد منابع داخلی حقوق بین الملل خصوصی دو مطلب را باید یادآوری کرد: اولاً: در حقوق بین الملل خصوصی بعضی از علمای حقوق منابع داخلی را به سه قسمت تقسیم کرده‌اند: حقوق نوشته، عرف و رویه قضایی و گاهی نیز منشأ چهارمی به اسم دکترین به منابع داخلی افزوده‌اند.

ثانیاً: عرف یک طریقه وضع حقوق به صرافت طبع است. عرف به وسیله عادت افراد که در مدت مدیدی اجرا می‌گردد، پایه‌گذاری می‌شود و در وجدان عمومی کم کم این فکر به وجود می‌آید که حتماً باید موافق آن رفتار شود. پس تحقق عرف به دو شرط است یکی آنکه عادت قدیمی و مستمر باشد دیگر آنکه وجدان عمومی جنبه الزامی بودن آن را احساس کند. هرگاه عادت این خصیصه دوم را فاقد باشد، عرف ایجاد نمی‌گردد (نصیری، ۱۳۹۲: ۲۱).

۱-۳-۱-۲- منابع بین المللی

۱-۳-۱-۲-۱- عهدنامه‌ها

ماده ۹ ق.م مقرر می‌دارد: «مقررات عهودی که بر طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد در حکم قانون است.» بدیهی است منظور از عهود هرگونه توافق بین دولت

ایران با یک یا چند دولت دیگر راجع به منافع اختصاصی و قطع نظر از شرایط صوری و یا اهمیت تعهدات ناشی از آن می‌باشد که با این تعریف عهدنامه شامل عهدنامه به معنی اخص قرارداد سیاسی و یا پروتکل می‌شود. اگرچه عهدنامه یکی از منابع بین‌المللی حقوق است؛ اما در ایران مادام که به تصویب قوه مقننه نرسیده و به صورت یک قانون داخلی در نیامده است لازم‌الاجرا نیست. در اصل هفتاد و هفتم قانون اساسی مصرح است: «عهدنامه‌ها، مقاوله نامه‌ها، قراردادهای و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد».

با این کیفیت عهدنامه را باید از منابع مختلط داخلی و بین‌المللی محسوب کرد؛ به این معنی که فی‌ذاته از منابع بین‌المللی بوده ولی در اثر تصویب قوه مقننه و توشیح و انتشار به صورت یکی از منابع داخلی ظاهر می‌گردد و این وضع خود موجب اشکالات فراوانی در عمل شده است که برای حل آنها گاهی جنبه داخلی و زمانی جنبه بین‌المللی عهدنامه را مورد توجه قرار می‌دهند. از وصف بین‌المللی عهدنامه نتایج زیر حاصل می‌شود:

اولاً: عهدنامه‌ای که بر طبق مقررات قانون اساسی بین دولت ایران و دولت یا دولت‌های دیگر منعقد می‌شود می‌تواند قانون داخلی را نقض کند و حال آنکه قانون بعدی به هیچ وجه نمی‌تواند ناقض تمام یا قسمتی از آن عهدنامه باشد.

ثانیاً: تفسیر بین‌المللی عهدنامه با موافقت سایر دولت‌های امضاکننده میسر است و همچنین است تغییر مواد یا تعلیق و یا نسخ عهدنامه.

ثالثاً: در صورتی که عهدنامه‌ای شامل شرط رفتار متقابل باشد مشخص انجام شرط وظیفه دولت است نه قاضی دادگاه که عند الاقتضا می‌تواند آن عهدنامه را فسخ نماید.

عهدنامه‌ها به دوجانبه و چندجانبه تقسیم می‌شوند. عهدنامه‌های دوجانبه بین دو دولت و به منظور تأمین منافع اختصاصی آنها منعقد می‌شود. این عهدنامه‌ها فقط نسبت به طرفین متعاقد الزام‌آور بوده و به هیچ وجه قابل استناد در مقابل دولت ثالث نیست از این قبیل است عهدنامه‌ای اقامت که به وسیله آن دو کشور متقابلاً امور حقوقی اتباع خود را در قلمرو حکومت یکدیگر تعیین و تنظیم می‌کنند.

عهدنامه‌های چندجانبه که آنها را اونیون (Union) می‌گویند عبارت است از قراردادهای سیاسی که بین چند دولت برقرار می‌شود و به طور کلی منظور این است که با انعقاد این قراردادها گروه زیادی از دولت‌ها تحت یک رشته مقررات حقوقی مشترک قرار می‌گیرند. مانند قرارداد چندجانبه حمایت مالکیت ادبی که در سال ۱۸۸۶ میلادی در شهر برن (سوئیس) منعقد شده است.

۱-۳-۲-۲- عرف بین‌المللی

عرف بین‌المللی مشمول همان تعریفی است که در حقوق داخلی دارد به این معنی که از یک

عادت مستمری که لازم‌الاجرا شده است تشکیل می‌شود. به عبارت دیگر عرف بین‌المللی عبارت از یک قاعده حقوقی است که دولت‌ها طی مدت مدیدی در روابط بین خود آن را رعایت کرده‌اند به طوری که در وجدان عمومی آنها به تدریج یک جنبه الزامی پیدا کرده است.

هر عرف بین‌المللی یک عرف حقوق عام مردم جهان است که گاهی نیز موضوع آن یک قاعده حقوق بین‌الملل خصوصی است؛ مثلاً راجع به وضع اتباع بیگانه عرف بین‌المللی بر این قاعده مستقر شده که هر دولتی باید حداقل حقوقی برای اتباع کشورهای دیگر که در قلمرو حکومت او اقامت دارند، بشناسد و کمتر از آن را عرف بین‌المللی اجازه نمی‌دهد. همچنین عرف بین‌المللی اقتضا دارد که از اتباع خارجه بدون تأدیه قیمت عادلانه خلع مالکیت نشود و بالاخره همین عرف بین‌المللی ایجاب می‌کند که بیگانگان به محاکم محل اقامت خود دسترسی داشته و حق ترافع قضایی داشته باشند.

۱-۳-۲-۳- دکنترین

در حالی که اصولاً و از لحاظ قانون اساسی دکنترین نباید و نه می‌تواند از منابع حقوق باشد؛ معذک در تمام رشته‌های حقوق واجد اهمیت بسیار است.

دکنترین یک منشأ مستقیم حقوق نیست؛ ولی به‌طور غیرمستقیم در ایجاد تفسیر و اعمال قواعد حقوق تأثیر بسزا دارد و این تأثیر عملاً یا به‌وسیله آموزش یا در اثر تفسیر و گزارش‌های کتبی و یا تحقیقات و تتبعات انجمن‌های علمی انجام می‌گیرد.

۱-۴- تست‌های طبقه‌بندی شده فصل اول

۱- کدام گزینه موضوع حقوق بین‌الملل خصوصی نیست؟

- الف) اشیاء (ب) عملکرد سازمان‌های بین‌المللی
ج) مالکیت فکری (د) طلاق

۲- در مورد حقوق بین‌الملل خصوصی کدام گزینه صحیح نیست؟

- الف) در حقوق بین‌الملل خصوصی روابط افراد در زندگی بین‌المللی بررسی می‌شود.
ب) حقوق بین‌الملل خصوصی از منابع حقوق داخلی و بین‌المللی توأمان بهره‌مند می‌گردد.
ج) فن تطبیق و انطباق در حقوق بین‌الملل خصوصی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.
د) حقوق بین‌الملل خصوصی قانون حاکم بر یک مسئله حقوقی را تعیین می‌کند و دولت‌ها لزوماً آن قانون را در مسئله مزبور اعمال می‌کنند.

۳- دادگاه ایران در مسائل مربوط به حقوق بین‌الملل خصوصی...

- الف) اگر احوال شخصیه باشد قانون ملی را حاکم می‌کند.
ب) در مورد اسناد، قانون تابعیت را حاکم می‌کند.
ج) قانون حقوق بین‌الملل خصوصی ایران را حاکم می‌کند.
د) در صورتی که با نظم عمومی در تعارض نباشند، قانون مقر دادگاه را حاکم می‌کند.

۴- در مورد منابع حقوق بین‌الملل خصوصی، کدام گزینه صحیح نیست؟

- الف) در بسیاری از کشورها، رویه قضایی مهم‌ترین منبع حقوق بین‌الملل خصوصی به شمار می‌رود.
ب) دکتترین در تفسیر و اعمال قواعد حقوقی تأثیر بسزا دارد و منبع مستقیم حقوق بین‌الملل خصوصی به شمار می‌رود.
ج) عهدنامه‌ها در ایران تا زمانی که به صورت یک قانون داخلی در نیامده‌اند، لازم‌الاجرا قلمداد نمی‌شوند.
د) عرف حاصل تکرار رفتار مشابه دولت‌ها در گذر زمان و اعتقاد به الزام‌آور بودن این رفتارها است.

۵- در مورد منابع حقوق بین‌الملل خصوصی کدام گزینه از دقت کمتری برخوردار است؟

- الف) در حقوق بین‌الملل خصوصی رویه قضایی با عرف بستگی تام دارد.
ب) عرف حاصل رفتار یکسان دولت‌ها و تکرار این رفتارها طی مدت مدید است.
ج) اگر در عهدنامه‌ای شرط رفتار متقابل پیش‌بینی شده باشد، تشخیص انجام شرط به عهده دولت است.
د) حقوق بین‌الملل خصوصی گاهی موضوع عرف بین‌المللی قرار می‌گیرد.

- ۶- حقوق بین الملل خصوصی شاخه‌ای از علم حقوقی است که به ..... می‌پردازد.
- الف) روابط خصوصی اشخاص بین المللی
  - ب) مسائل داخلی اشخاص بین المللی
  - ج) روابط افراد در زیست بین المللی
  - د) روابط داخلی افراد در رابطه با پدیده مرز
- ۷- یک مسئله حقوق بین الملل خصوصی ....
- الف) الزاماً در میان دو کشور پدید می‌آید.
  - ب) بر اساس قاعده ممکن و ناممکن پدید می‌آید.
  - ج) بر اساس فن خاص تطبیق و انطباق ایجاد می‌گردد.
  - د) با توجه به قانون داخلی کشور مقر دادگاه بررسی می‌گردد.
- ۸- قواعد حقوق بین الملل خصوصی .....
- الف) از قواعد حقوق بین الملل عمومی نشأت می‌گیرند.
  - ب) از قواعد حقوق داخلی یک دولت هستند.
  - ج) از قواعد حقوق داخلی دو دولت طرف اختلاف نشأت می‌گیرند.
  - د) ناظر بر روابط خصوصی افراد و دولت‌ها هستند.
- ۹- قاعده ممکن و غیرممکن در حقوق بین الملل خصوصی با کدام اصل در حقوق بین الملل عمومی ارتباط مستقیم دارد؟
- الف) حسن نیت
  - ب) نظم عمومی
  - ج) برابری حاکمیت‌ها
  - د) تطبیق و انطباق
- ۱۰- کدام گزینه از تفاوت‌های حقوق بین الملل خصوصی و حقوق بین الملل عمومی به شمار نمی‌رود؟
- الف) تابعان
  - ب) مرجع صالح برای رسیدگی
  - ج) ضمانت اجرا
  - د) منابع
- ۱۱- بنا بر نظر دیوان دائمی دادگستری بین المللی قواعد حقوق بین الملل خصوصی ....
- الف) بخشی از قواعد حقوق بین الملل هستند به استثنای قوانین نوشته در داخل کشور
  - ب) بخشی از قواعد حقوق داخلی هستند به استثنای رویه قضایی
  - ج) بخشی از قواعد حقوق بین الملل و نیاز به وجود عنصر خارجی هستند.
  - د) بخشی از قواعد حقوق داخلی هستند به استثنای قواعدی که از طریق کنوانسیون‌های بین المللی یا عرف‌ها به وجود آمده‌اند.

۱۲- بر اساس ماده ۹ قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران مقررات عهدنامه‌ای که طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد:

الف) در حکم قانون است.

ب) فقط در صورت تصویب قوه مقننه لازم‌الاجرا می‌گردد.

ج) از منزلتی مافوق منزلت قانون اساسی برخوردار است.

د) از منزلتی مافوق منزلت قوانین عادی برخوردار است.

۱-۵- پاسخنانه تشریحی تست‌های طبقه‌بندی‌شده فصل اول

- ۱- گزینه «ب» صحیح است. عملکرد سازمان‌های بین‌المللی تحت نظام حقوق بین‌الملل ارزیابی می‌شود.
- ۲- گزینه «د» صحیح است. دولت‌ها مسائل سیاسی و اجتماعی خود را در اعمال قانون لحاظ می‌کنند. از جمله اگر اثر یک حق که در کشور دیگر ایجاد شده است منافی نظم عمومی باشد، دولت از اعمال آن سر باز خواهد زد.
- ۳- گزینه «ج» صحیح است. هر کشوری قانون حقوق بین‌الملل خصوصی خود را در حل تعارض اعمال می‌کند و اگر فی‌المثل قاضی ایرانی قانون فرانسه را بر مسئله‌ای حاکم بداند، این امر به‌استناد قانون حقوق بین‌الملل خصوصی ایران وقوع می‌یابد.
- ۴- گزینه «ب» صحیح است. دکترین منبع مستقیم حقوق نیست؛ بلکه در تفسیر و رفع ابهام قواعد حقوقی نقش دارد.
- ۵- گزینه «ب» صحیح است. گزاره مذکور صرفاً عنصر مادی عرف را لحاظ کرده و عنصر معنوی را مغفول نهاده است.
- ۶- گزینه «ج» صحیح است. حقوق بین‌المللی خصوصی به روابط افراد در عرصه بین‌المللی می‌پردازد.
- ۷- گزینه «د» صحیح است. هر کشور مسئله حقوق بین‌المللی خصوصی را از منظر قوانین داخلی خود حل می‌کند.
- ۸- گزینه «ب» صحیح است. نکته آن است که علی‌رغم عنوان بین‌المللی، قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی می‌توانند در دو سوی یک مرز کاملاً متفاوت باشند و در واقع هر دولت قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی مخصوص به خود را دارد.
- ۹- گزینه «ج» صحیح است. قاعده ممکن و ناممکن از این واقعیت سرچشمه می‌گیرد که با توجه به اصل برابری حاکمیت‌ها در حقوق بین‌الملل، هیچ دولتی ملزم به اعمال مطلق قوانین کشور دیگر در قلمرو خود نیست و متقابلاً هیچ دولتی قادر به تحمیل قاعده حقوق خصوصی خود به دولت دیگر نیست. توضیح آنکه چه بسا در مسئله‌ای بر اساس قانون حقوق بین‌الملل خصوصی ایران، قانون کشور هلند حاکم باشد؛ اما اعمال آن مخالف نظم عمومی جامعه ایران قلمداد شود. در این شرایط دولت ایران به هیچ روی ملزم به اعمال قانون هلند نیست.
- ۱۰- گزینه «د» صحیح است. در هر دو نظام، معاهده یک منبع حقوق تلقی می‌شود.
- ۱۱- گزینه «ب» صحیح است. ظهور این مسائل ناشی از تفاوت قوانین خصوصی در کشورهای مختلف است.
- ۱۲- گزینه «الف» صحیح است. ماده ۹ قانون مدنی ایران: مقررات عهدنامه‌ای که مطابق با قانون اساسی بین دولت ایران و دولت یا دولت‌های دیگر منعقد می‌شود، در حکم قانون است.

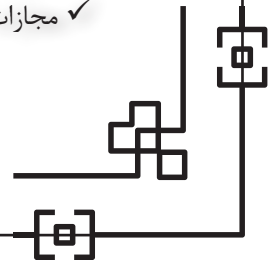
فصل دوم:

تفاوت حقوق بین الملل خصوصی با حقوق داخلی

تحلیل مواد مرتبط با حقوق بین الملل خصوصی در قانون

- ✓ مدنی
- ✓ آیین دادرسی مدنی
- ✓ آیین دادرسی کیفری
- ✓ تجارت
- ✓ مجازات اسلامی

۱-۲- تفاوت حقوق بین الملل خصوصی با حقوق داخلی

قبل از ورود به بحث حقوق بین الملل خصوصی باید به کنکاش در آن پرداخته و گفت که حقوق همان مجموعه قواعد الزام آوری است که حاکم بر روابط افراد است که این چنین تعریفی را می توان در حقوق خصوصی یافت که اگر این حاکمیت قواعد طرف دیگرش دولت باشد جنبه عمومی خواهد یافت که تا اینجا همان حقوق داخلی است و اگر از این فراتر رفته و این الزام از مرزهای جغرافیایی (ملی) بگذرد جنبه بین المللی خواهد یافت و می توان آن را به عنوان مجموعه قواعدی که بر روابط حقوقی که در آن دست کم یک عامل خارجی وجود داشته باشد تعریف کرد. این (حقوق بین الملل) همانند حقوق ملی خود به دو شاخه عمومی و خصوصی تقسیم می شود:

۱- **حقوق بین الملل عمومی:** حقوق بین الملل عمومی تنظیم کننده روابط میان دولت ها و سازمان های بین المللی (تابعان حقوق بین الملل) است و منابع آن عمدتاً معاهدات بین المللی، عرف و عادات بین المللی و رویه قضایی بین المللی است که متأسفانه ضمانت اجرایی کافی و مؤثری (نسبت به قوانین ملی) ندارد.

۲- **حقوق بین الملل خصوصی:** در تعریف حقوق بین الملل خصوصی می توان گفت: «مجموعه قوانین و مقرراتی که در خصوص روابط حقوقی غیر داخلی (یا بین المللی) اتباع کشورها و چگونگی اعمال مقررات حقوقی بر این اتباع از نظر صلاحیت قوانین و محاکم بحث می کند». حقوق بین الملل خصوصی بر خلاف حقوق بین الملل عمومی دارای قواعدی است که ضمانت اجرایی کافی و مؤثر دارد و شامل سه موضوع اصلی است:

۱- تقسیم جغرافیایی اشخاص (شامل تابعیت، اقامتگاه)؛ ۲- وضع حقوقی خارجی؛ ۳- تعارضها (اعم از تعارض دادگاهها، تعارض قوانین، تعارض مراجع رسمی).

قواعد در حقوق بین الملل خصوصی به دو دسته تقسیم می شوند:

۱- **قواعد ماهوی:** قواعد ماهوی قواعدی هستند که مربوط به رفع تعارض هستند و در آنها ملاک، استفاده از قانون ملی است.

۲- قواعد شکلی: همان قواعدی هستند که مسئله متنازع‌فیه را مستقیماً حل نمی‌کنند و تنها به تشخیص قانون حاکم می‌پردازند که همان موضوع بحث تعارض است. مثل ماده ۷ ق.م که یک قاعده شکلی است (حل تعارض) و در آن آمده که اتباع بیگانه از حیث احوال شخصیه تابع قوانین و مقررات دولت متبوع خود هستند و این ماده تنها به تعیین قانون صلاحیت‌دار می‌پردازد. قواعد شکلی؛ حقوق بین‌الملل خصوصی با حقوق داخلی ارتباط، وابستگی و تفاوت‌هایی دارد که از جمله می‌توان گفت که وابستگی بین حقوق بین‌الملل خصوصی و حقوق داخلی عبارتند از:

۱. حقوق بین‌الملل خصوصی از حقوق داخلی تأثیر می‌پذیرد؛
۲. حقوق بین‌الملل خصوصی انعکاس دیگر از حقوق داخلی است؛
۳. برای تحلیل مسائل حقوق بین‌الملل خصوصی ناچار به استفاده از قواعد حاکم بر حقوق داخلی هستیم.

شبهات ارتباط حقوق بین‌الملل خصوصی با حقوق داخلی عبارت است از:

۱. از نظر موضوع هر دو موضوعشان روابط حقوق خصوصی است؛
  ۲. شیوه حل مسائل هر دو مشابه است؛
  ۳. هر دو دارای ضمانت اجرا هستند؛
  ۴. رسیدگی به هر دو دارای آیین دادرسی ویژه است.
- تفاوت حقوق بین‌الملل خصوصی با حقوق داخلی عبارت است از:
۱. منابع حقوق بین‌الملل خصوصی مختلف؛ اما منابع حقوق داخلی صرفاً داخلی است؛
  ۲. مصادیق حقوق بین‌الملل خصوصی بیشتر از حقوق داخلی است؛
  ۳. در روابط حقوقی، در حقوق بین‌الملل خصوصی عامل خارجی است؛ اما در حقوق داخلی عامل خارجی نیست؛
  ۴. در حقوق بین‌الملل خصوصی همیشه یک یا چند عامل خارجی است؛ اما در حقوق داخلی چنین نیست.

فواید پرداختن به مسائل حقوق بین‌الملل خصوصی:

- ۱- فایده عملی: بررسی اموال، اشخاص، اسناد، اعمال حقوقی است و زمانی که یک طرف این‌ها عنصر خارجی باشد، قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی حاکم است.
- ۲- فایده علمی: مسائل مربوط به حقوق بین‌الملل خصوصی یک بخش آن مربوط به مسائل حقوق داخلی است و شخص می‌بایست به حداقل حقوق داخلی اشراف داشته باشد و بخش دیگر آن مربوط به حقوق بین‌الملل با گرایش مسائل داخلی می‌شود.

۲-۲- تحلیل مواد مرتبط با حقوق بین الملل خصوصی در قانون مدنی

ماده ۵- کلیه سکنة ایران اعم از اتباع داخله و خارجه مطیع قوانین ایران خواهند بود، مگر در مواردی که قانون استثنا کرده باشد.

۱. این ماده اشاره به صلاحیت سرزمینی و اصل محلی یا درون مرزی بودن یا سرزمینی بودن قوانین دارد و در صورت تردید در اجرای قانون ایرانی یا خارجی به استناد این اصل باید قوانین ایران را جاری ساخت البته اصل درون مرزی بودن قوانین یکی از اصول مهم در حقوق بین الملل خصوصی است. این ماده دارای دو استثنا می باشد: ۱. احوال شخصیه اتباع بیگانه؛ ۲. احوال شخصیه ایرانیان غیرشیعه اتباع بیگانه در احوال شخصیه خود تابع قوانین دولت متبوع خود هستند و ایرانیان غیرشیعه در احوال شخصیه تابع مذهب خود هستند.

۲. قوانین مربوط به نظم عمومی درباره همه ساکنان ایران اجرا می شود و مانع از اجرای قانون خارجی است.

ماده ۶- قوانین مربوط به احوال شخصیه از قبیل نکاح و طلاق و اهلیت اشخاص و ارث در مورد کلیه اتباع ایران ولو اینکه مقیم در خارجه باشند مجری خواهد بود.

۱. این ماده بیانگر اصل برون مرزی بودن قوانین در حقوق بین الملل خصوصی است و به صلاحیت شخصی در خصوص اتباع ایران اشاره دارد. ایرانیانی که در خارج مقیم هستند در احوال شخصیه خود از قبیل نکاح و طلاق و اهلیت و ارث تابع قوانین کشور ایران هستند. البته در برخی از نظام های حقوقی مانند انگلیس و آمریکا نکاح و طلاق و اهلیت تابع قانون اقامتگاه است بنابراین حکم این ماده در خارج از کشور در صورتی دادگاه آن را رعایت می کند که قانون ملی را حاکم بر احوال شخصیه بدانند در غیر این صورت تابع قوانین محلی است.

۲. اجرای قانون ایران در دادگاه خارجی نیز منوط بر این است که با نظم عمومی تعارض نداشته باشد.

ماده ۷- اتباع خارجه مقیم در خاک ایران، از حیث مسائل مربوط به احوال شخصیه و اهلیت خود و همچنین از حیث حقوق ارثیه، در حدود معاهدات مطیع قوانین و مقررات دولت متبوع خود خواهند بود.

۱. این ماده به صلاحیت شخصی در خصوص اتباع خارجه اشاره دارد.

۲. احوال شخصیه ایرانیان غیرشیعه در صورتی تابع قواعد مذهبی خودشان است که اولاً مذهب آنها در قانون اساسی به رسمیت شناخته شده باشد؛^۱ ثانیاً در خصوص آن عادات و قواعد

- روشن و معینی در آن مذهب پیش‌بینی شده باشد؛ ثالثاً خلاف نظم عمومی نباشد.
۳. در صورتی که شخص بیگانه تابعیت مضاعف داشته باشد اگر یکی از آنها تابعیت ایرانی باشد دادگاه ایرانی، قانون ایران را اعمال خواهد کرد و اگر هر دو تابعیت شخص خارجی باشد ملاک تابعیت مؤثر است؛ یعنی تابعیتی که شخص بیشتر به آن تعلق و وابستگی دارد.
۴. در طلاق و نکاح خارجیان مقیم ایران هرگاه زن و شوهری دارای تابعیت‌های گوناگون باشند قانون دولت متبوع شوهر ملاک است.^۱
۵. ماده ۷ تا حدی اجرا می‌شود که مخالف عهدنامه‌های بین‌المللی که ایران امضا کرده است و قوانین خاص دیگر نباشند.^۲
۶. اگر قوانین خارجی که مطابق این ماده باید رعایت گردد به قانون دیگری احاله داده شده باشد؛ محکمه مکلف به رعایت این احاله نیست؛ مگر اینکه احاله به قانون ایران شده باشد.^۳
۷. استثنائات وارد بر این ماده عبارتند از:
- احاله درجه اول (۹۷۳ق.م)؛
  - مخالفت قانون خارجی با نظم و مصلحت عمومی؛^۴
  - شخص فاقد تابعیت؛^۵
  - پناهنده سیاسی؛
  - در صورتی که آن کشور خارجی قانون خاصی در آن زمینه نداشته باشد.

ماده ۸- اموال غیرمنقول که اتباع خارجه در ایران بر طبق عهد تملک کرده یا می‌کنند از هر جهت تابع قوانین ایران خواهد بود.

۱. مفاد این ماده اشاره دارد به این که املاک خارجیان در ایران در حکم اموال غیرمنقول ایرانیان است و منظور از عبارت از هر جهت، جهات مربوط به غیرمنقول بودن مال است مانند مالیات و تشریفات انتقال یا اداره آن اما آنچه که مربوط به احوال شخصیه مالک مال باشد تابع قانون دولت متبوع خود است مثل وصیت و ارث.
۲. اتباع خارجی نمی‌توانند در ایران زمین زراعتی بخرند.^۶

۱- ماده ۹۶۳ ق.م

۲- ماده ۹۷۴ ق.م

۳- ماده ۹۷۳ ق.م

۴- ماده ۹۷۵ ق.م

۵- آپاترید.

۶- قانون راجع به اموال غیرمنقول اتباع خارجی ۱۳۱۰

ماده ۹- مقررات عهدی که بر طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد در حکم قانون است.

۱. امضای معاهده توسط رئیس جمهور بخش تجزیه‌نشدنی انعقاد یک معاهده است^۱، البته رئیس جمهور می‌تواند از امضای آن خودداری نماید.
۲. عهدنامه‌ها، مقاله‌نامه‌ها، قراردادها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.^۲
۳. در روابط بین‌المللی اعتبار عهدنامه بیش از قانون داخلی است و اختیار دولت را در وضع قانون معارض با آن محدود می‌کند.
۴. عهدنامه ناسخ و مخصص قوانین معارض سابق است.
۵. در محاکم داخلی هرگاه قانونی مخالف با عهدنامه وضع شود دادگاه باید قانون مخالف را رعایت کند که آخرین اراده قانونگذار است.
۶. اجرای عهدنامه در محاکم داخلی منوط به انتشار آن است ولی در روابط بین‌المللی پس از تصویب مجلس اعتبار عهدنامه کامل است و باید بی‌درنگ رعایت شود.
۷. مهلت اجرای قانون در اجرای عهدنامه در دعاوی اشخاص و روابط حقوقی آنان باید رعایت شود.

ماده ۹۶۱- جز در موارد ذیل اتباع خارجه نیز از حقوق مدنی متمتع خواهند بود:

- ۱- در مورد حقوقی که قانون آن را صراحتاً منحصر به اتباع ایران نموده و یا آن را صراحتاً از اتباع خارجه سلب کرده است.
- ۲- در مورد حقوق مربوط به احوال شخصی که قانون دولت متبوع تبعه خارجه آن را قبول نکرده است.
- ۳- در مورد حقوق مخصوصه که صرفاً از نقطه نظر جامعه ایرانی ایجاد شده باشد.

۱. این ماده به اصل بهره‌مندی اتباع خارجه از حقوق مدنی و استثنائات آن اشاره می‌نماید.
۲. بنابر وحدت ملاک تبصره ۲ از ماده ۹۸۷ ق.م.می‌توان گفت خارجیان حق داشتن اموال غیرمنقول را در صورتی ندارند که موجب سلطه اقتصادی خارجی گردد.
۳. در خصوص مصداق بند ۳ برخی حقوق دانان حق شفعه را نام برده‌اند.

۱- اصل ۱۲۵ ق.ا.

۲- اصل ۷۷ ق.ا.

ماده ۹۶۲- تشخیص اهلیت هر کس برای معامله کردن بر حسب قانون دولت متبوع او خواهد بود معذلک اگر یک نفر تبعه خارجه در ایران عمل حقوقی انجام دهد در صورتی که مطابق قانون دولت متبوع خود برای انجام آن عمل واجد اهلیت نبوده و یا اهلیت ناقصی داشته است آن شخص برای انجام آن عمل واجد اهلیت محسوب خواهد شد در صورتی که قطع نظر از تابعیت خارجی او، مطابق قانون ایران نیز بتوان او را برای انجام آن عمل دارای اهلیت تشخیص داد.

حکم اخیر نسبت به اعمال حقوقی که مربوط به حقوق خانوادگی و یا حقوق ارثی بوده و یا مربوط به نقل و انتقال اموال غیرمنقول واقع در خارج ایران می باشد، شامل نخواهد بود.

۱. اگر تبعه خارجی مطابق قوانین ایران رشید محسوب شود معامله او نافذ است هر چند که مطابق قانون دولت متبوع خود صغیر باشد.
۲. وصیت نیز در زمره اعمال حقوقی مربوط به حقوق ارثی است.
۳. اگر قانون دولت متبوع خارجی اهلیت را تابع قانون اقامتگاه بداند خارجی مقیم ایران تابع قوانین داخلی است.
۴. این ماده به قانون حاکم بر اهلیت معامله اشاره دارد و شرط اعمال ماده وقوع معامله در ایران است؛ ولی ایرانی بودن طرف معامله شرط نیست.

ماده ۹۶۳- اگر زوجین تبعه یک دولت نباشند روابط شخصی و مالی بین آنها تابع قوانین دولت متبوع شوهر خواهد بود.

طلاق در زمره روابط شخصی و مالی زوجین نیست؛ بلکه سبب انحلال رابطه زوجیت است نه از آثار نکاح، با این حال باتوجه به اختیار بیشتر شوهر در طلاق و مستنبط از بند ۱ ماده واحده قانون رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیرشیعیه طلاق تابع قانون دولت متبوع شوهر است اعم از اینکه شوهر ایرانی یا خارجی باشد.

ماده ۹۶۴- روابط بین ابویین و اولاد، تابع قانون دولت متبوع پدر است؛ مگر اینکه نسبت طفل فقط به مادر مسلم باشد که در این صورت روابط بین طفل و مادر او تابع قانون دولت متبوع مادر خواهد بود.

۱. این ماده به قانون حاکم بر روابط ابویین و اولاد اشاره دارد.
۲. انتساب اولاد به ابویین باید مشروع باشد و الا ماده فوق اجرا نخواهد شد.^۱

ماده ۹۶۷- ترکه منقول یا غیر منقول اتباع خارجه که در ایران واقع است فقط از حیث قوانین اصلیه از قبیل قوانین مربوطه به تعیین وراثت و مقدار سهم الارث آنها و تشخیص قسمتی که متوفی می توانسته است به موجب وصیت تملیک نماید تابع قانون دولت متبوع متوفی خواهد بود.

این ماده به قانون حاکم بر ترکه اشاره دارد و غیر از قوانین اصلیه حاکم بر ترکه خارجیان سایر مسائل مربوط به ترکه طبق ماده ۸ ق.م تابع قانون ایران است و این ماده، ماده ۸ را تخصیص زده است.

ماده ۹۶۸- تعهدات ناشی از عقود تابع قانون محل وقوع عقد است، مگر اینکه متعاقدين اتباع خارجه بوده و آن را صریحاً یا ضمناً تابع قانون دیگری قرار داده باشند.

۱. طبق ظاهر ماده فوق در صورتی حاکمیت اراده طرفین در انتخاب قانون به تراضی یکدیگر مؤثر است که طرفین قرارداد هر دو خارجی بوده و انتخاب قانون به منظور حکومت بر آثار عقد باشد نه شرایط صحت آن.

۲. هرگونه تصرف حقوقی (مانند بیع و اجاره) نسبت به اموال غیرمنقول واقع در ایران تابع قانون ایران است؛ ولو آنکه طرفین قرارداد خارجی باشند.^۱

۳. با توجه به پذیرش اصل حاکمیت اراده در تعیین قانون حاکم بر قرارداد داوری در ماده ۲۷ قانون داوری تجاری بین المللی ایران به نظر می رسد که این ماده، ماده ۹۶۸ ق.م را در این زمینه تخصیص زده است.

۴. این ماده ناظر بر تعهدات و آثار ناشی از عقد است و الا قانون حاکم بر انعقاد و شرایط صحت عقد اصولاً تابع ماده ۵ ق.م است، با این حال نتیجه اعمال هر دوی آنها تا حدودی یکسان است یعنی قانون حاکم بر ایجاد قرارداد هم تابع قانون محل انعقاد عقد است مگر در مورد اهلیت که طبق ماده ۶ و ۷ ق.م تابع دولت متبوع معامل است.

۵. قاعده فوق منحصر به تعهدات قراردادی نیست و تعهدات ناشی از ایقاع، وقایع حقوقی و ضمان قهری (الزامات خارج از قرارداد) نیز تابع قانون محل وقوع آن است.

ماده ۹۶۹- اسناد از حیث طرز تنظیم تابع قانون محل تنظیم خود می باشند.

۱. چنانچه تشریفات تنظیم سندی مربوط به نظم عمومی باشد، رعایت قوانین ایران ضروری است، مانند لزوم تنظیم سند رسمی در مورد انتقال املاک ثبت شده در دفتر املاک ایران.^۲

۱- ماده ۸ و ۹۶۶ ق.م

۲- ماده ۲۲ قانون ثبت

۲. با توجه به ظاهر ماده فوق تفاوتی میان اسناد رسمی و عادی در خصوص حکم این ماده وجود ندارد.

۳. شکل تنظیم وصیت‌نامه اعم از عادی و رسمی تابع قانون محل تنظیم آن است؛ اما چنانچه وصیت‌نامه عادی در خارج از ایران مطابق قوانین ایران تنظیم شود در محاکم ایران قابل پذیرش است.

ماده ۹۷۰- مأمورین سیاسی یا قونسولی دول خارجی در ایران وقتی می‌توانند به اجرای عقد نکاح مبادرت نمایند که طرفین عقد هر دو تبعه دولت متبوع آنها بوده و قوانین دولت مزبور نیز این اجازه را به آنها داده باشد. در هر حال نکاح باید در دفاتر سجل احوال ثبت شود.

۱. عقد نکاح از لحاظ شرایط ماهوی تابع دولت خارجی است، مگر آنکه اجرای قانون خارجی با منع نظم عمومی مواجه باشد، مانند ازدواج دو هم‌جنس که مخالف اخلاق حسنه است.^۱
۲. عقد نکاح از لحاظ قوانین شکلی و تنظیم نکاح نامه می‌تواند بر طبق قانون ایران باشد.^۲
۳. تبعیت ایرانیان مقیم خارج از قانون ایران فقط از لحاظ شرایط ماهوی نکاح است و نسبت به شرایط صوری نکاح تبعیت از قانون ایران الزامی نیست.

ماده ۹۷۱- دعای از حیث صلاحیت محاکم و قوانین راجع به اصول محاکمات تابع قانون محلی خواهد بود که در آنجا اقامه می‌شود. مطرح‌بودن همان دعوی در محکمه اجنبی رافع صلاحیت محکمه ایرانی نخواهد بود.

۱. این ماده به قانون حاکم بر صلاحیت محاکم و آیین دادرسی اشاره دارد.
۲. برخلاف حقوق داخلی مطرح‌بودن دعوی در دادگاه دیگر (خارجی) رافع صلاحیت و مانع رسیدگی دادگاه ایرانی نیست.^۳
۳. برخی از حقوق‌دانان قواعد مربوط به صلاحیت دادگاه‌ها را امری می‌دانند و توافق خلاف آن اثری ندارد؛ اما اگر طرفین درباره ارجاع به داوری توافق نمایند، صحیح است و دادگاه باید به‌استناد قرارداد داوری دعوی را رد نماید.

ماده ۹۷۲- احکام صادره از محاکم خارجه و همچنین اسناد رسمی لازم‌الاجرا تنظیم شده در خارجه را نمی‌توان در ایران اجرا نمود، مگر اینکه مطابق قوانین ایران امر به اجرا آنها صادر شده باشد.

۱- ماده ۹۷۰ ق.م.

۲- ماده ۹۶۹ ق.م.

۳- ماده ۹۷۱ ق.م.

۱. احکام ماده فوق مربوط به نظم عمومی است.
۲. دادگاه‌های ایران این اسناد و احکام را از لحاظ اعتبار و تعارض نداشتن با نظم عمومی بررسی می‌نمایند و سپس حکم به اجرای آن صادر می‌نمایند نفوذ این اسناد منوط به همین بررسی است.^۱

ماده ۹۷۳- اگر قانون خارجه که باید مطابق ماده ۷ جلد اول این قانون و یا برطبق مواد فوق رعایت گردد به قانون دیگری احاله داده باشد، محکمه مکلف به رعایت این احاله نیست، مگر اینکه احاله به قانون ایران شده باشد.

مقصود از جمله «محکمه مکلف به رعایت این احاله نیست مگر در موردی که احاله به قانون ایران شده» این است که دادگاه باید بر طبق قواعد رفع تعارض قوانین در ایران، قانون خارجی را اعمال کند که البته بعضی از حقوق دانان نظری مخالف دارند.

ماده ۹۷۴- مقررات ماده ۷ و مواد ۹۶۲ تا ۹۷۴ این قانون تا حدی به موقع اجرا گذارده می‌شود که مخالف عهود بین‌المللی که دولت ایران آن را امضا کرده و یا مخالف با قوانین مخصوصه نباشد.

۱. عهدنامه در حکم قانون است. عهدنامه مؤخر قانون مقدم را می‌تواند نسخ کرده یا تخصیص زند، در واقع در تعارضات غیرقابل جمع محاکم ایرانی قانون مؤخر را اجرا می‌کنند.^۲
۲. در فرضی که عهدنامه مقدم بر قانون است به عنوان قانون خاص با قانون عام جدید نسخ نمی‌شود، در مورد نادری هم که تعارض رفع نشدنی و هر دو از حیث عموم و خصوص برابر است در حقوق داخلی دادگاه قانون جدید را اجرا می‌کند ولی در روابط بین‌المللی عهدنامه بر قانون مقدم است.

ماده ۹۷۵- محکمه نمی‌تواند قوانین خارجی و یا قراردادهای خصوصی را که بر خلاف اخلاق حسنه بوده و یا بواسطه جریحه‌دار کردن احساسات جامعه یا به علت دیگر مخالف با نظم عمومی محسوب می‌شود به موقع اجرا گذارد اگر چه اجرا قوانین مزبور اصولاً مجاز باشد.

۱. قوانین مربوط به نظم عمومی قوانینی است که هدف از وضع آن حفظ منافع عمومی است و نقض آن نظم لازم برای حسن جریان امور اداری یا سیاسی و اقتصادی یا خانوادگی را برهم می‌زند.
۲. اخلاق حسنه بخشی از نظم عمومی است که هنوز به شکل قانون در نیامده است و ضامن آن وجدان اجتماعی است.

۱- ماده ۱۶۹ ق.ا.ا.م

۲- ماده ۹ ق.م

۳. قواعد امره بخشی از نظم عمومی است که به صورت مدون در قانون آمده است.^۱
 ۴. اخلاق حسنه و قواعد امره زیرمجموعه نظم عمومی محسوب شده و رابطه آنها عموم و خصوص مطلق است. اخلاق حسنه و قواعد امره، خاص و نظم عمومی، عام است.
 ۵. رعایت احوال شخصیه اقلیت‌های مذهبی و دینی در ایران منوط به عدم تعارض این قوانین با نظم عمومی است.

* فرض کنید در کشوری ازدواج با خاله یا عمه مجاز باشد. اگر درباره صحت نکاح در دادگاه ایران، دعوی مطرح گردد، دادگاه ایران حکم به صحت آن نخواهد داد؛ زیرا حکم بر صحت آن، برخلاف نظم عمومی است و باعث جریحه‌دار شدن احساسات عمومی می‌گردد.

* نظم عمومی بین‌المللی، مجموعه تأسیساتی و قوانینی است که آنچنان به تمدن یک کشور آمیخته شده‌اند که قضات آن کشور، ناگزیر، اجرای آن را بر قانون خارجی مرجع می‌داند، حتی اگر آن قانون خارجی، طبق قواعد حل تعارض واجد صلاحیت شناخته شده باشد. اندیشمندیانی مثل پیه و منچینی نظم عمومی را شامل تمام قواعد عمومی و درون‌مرزی می‌دانستند و برای نظم عمومی در روابط بین‌الملل معنایی موسع همچون نظم عمومی داخلی در نظر می‌گیرند. البته عقیده آنان مورد انتقاد واقع شده است. نخستین ایراد گرفته‌شده این است که هیچ ملازمه‌ای بین درون‌مرزی بودن قوانین و نظم عمومی وجود ندارد و دومین ایراد این است که اگر نظر پیه و منچینی را بپذیریم، باید به اصل بودن نظم عمومی اعتقاد پیدا کنیم در حالی که نظم عمومی بیشتر به صورت استثنا جلوه می‌کند برخی دیگر از اندیشمندان برای نظم عمومی در سطح بین‌الملل، معنایی محدودتر قایل هستند و آن را استثنایی بر صلاحیت‌دار بودن قانون خارجی شناخته‌اند.

ماده ۹۷۶- اشخاص ذیل تبعه ایران محسوب می‌شوند:

- ۱) کلیه ساکنین ایران به‌استثنای اشخاصی که تبعیت خارجی آنها مسلم باشد. تبعیت خارجی کسانی مسلم است که مدارک تابعیت آنها مورد اعتراض دولت ایران نباشد.
- ۲) کسانی که پدر آنها ایرانی است اعم از اینکه در ایران یا در خارجه متولد شده باشند.
- ۳) کسانی که در ایران متولد شده و پدر و مادر آنان غیرمعلوم باشد.
- ۴) کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آنها در ایران متولد شده به وجود آمده‌اند.
- ۵) کسانی که در ایران از پدری که تبعه خارجه است به وجود آمده و بلافاصله پس از رسیدن به سن هجده سالگی تمام لااقل یک‌سال دیگر در ایران اقامت کرده باشند و الا قبول شدن آنها به تبعیت ایران بر طبق مقرراتی خواهد بود که مطابق قانون برای تحصیل تابعیت ایران مقرر است.
- ۶) هر زن تبعه خارجی که شوهر ایرانی اختیار کند.
- ۷) هر تبعه خارجی که تابعیت ایران را تحصیل کرده باشد.